

És
ez
mind
igaz

Miriam
Margolyes

A Harry Potter sztárja

*„Olyan megbotránkoztatóan mulatságos,
mint amilyenre számítottunk.”*

- Daily Express

Miriam Margolyes

**És
ez mind
igaz**

Első kiadás
Könyvmolyképző Kiadó, 2024

Bevezetés

Hirtelen nyolcvanéves lettem. Hogy lehetséges ez? Nyolcvannak lenni egyenlő az öregséggel! A nyolcvan azt jelenti, hogy öt, esetleg tíz évad van hátra. Hová tűnt az életem? Annyi mindent szeretnék még csinálni. Mit tanultam eddig? Megtettem-e minden tőlem telhetőt? Számított-e a jelenlétem? Ezek a kérdések valósággal rám zúdulnak.

Azért írom ezt a könyvet, hogy megpróbáljak értelmet adni az életemnek, hogy egyfajta számvetést készítssek. Teljes, bár kaotikus nyolcvan évet tudok magam mögött. 1941-ben, a háború leg-sötétebb időszakában születtem; a szüleim szentül hitték, hogy Nagy-Britannia veszíteni fog. Ennek ellenére a holokauszt és annak borzalmai nem igazán befolyásolták a gyerekkoromat; csak később jöttem rá, hogy annak az árnyéka milyen elsöprően és megkerülhetetlenül vált az életem részévé.

A háború utáni időszakban nőttem fel, szerető szülők mellett, és egyik pillanatról a másikra ugrottam. Minden kontinensen megfordultam, kivéve Antarktisz, a legkülönbélebb emberekkel feküdtem le. Bizonytalan szakmát választottam, ahol az alacsony, kövér, nyak nélküli zsidó lány el merete hinni, hogy kiállhat a színpadra, és ott sikeres lehet. Több mint ötszáz szerepet játszottam el, és minden percét élveztem. De vajon csak a felszínt kapargattam? Miért érzem magam még mindig olyan bizonytalanoknak egyes dolgokban?

Lehet, hogy valamennyi bizonytalanság nem is olyan rossz dolog? A teljes magabiztossággal együtt jár az önelégültség is – és én *nem* akarok ilyen lenni. Az önelégültség megmutatkozik a színpadon; amikor azt látjuk, hogy az előadó maga csodálja azt, ahogyan előad egy bizonyos szöveget, az agyoncsapja a darabot. Lehetséges, hogy a bizonytalanságom pont az a tulajdonságom, ami összeköt mindenki mással. Nem titkolom a sebezhetőségemet. Nem is tudom, hogyan tegyem.

Koherens létezésem kezdetétől fogva közös szálát jelentett az a könnyedség, amivel másokkal kapcsolatot tudtam létesíteni. Az utóbbi időben örömet leltem abban, hogy ennek az adottságomnak köszönhetően dokumentumfilmeket készíthettem, és *meghallgathattam* másokat, ahelyett, hogy én magam beszéltem volna.

Biztosra veszem, hogy abban a reményben vették kézbe ezt a könyvet, hogy megneveztetem önöket, olvasókat. Úgy tűnik, erről vagyok a legismertebb. Hiányzik belőlem a másokban meglévő finomság, és mosdatlan számból tömegével ömlenek a mocskos szexuális anekdoták, a legkülönfélébb sértések. Káromkodom, fíngok, felhívom a figyelmet olyan dolgokra, amiket jobb lenne békén hagyni – és a jelek szerint ez hozta meg nekem a népszerűséget. Kérem, ne higgyék, hogy nem vagyok tisztában azzal, miszerint kötelességem szórakoztatni és sokkolni önöket, de azt azért nem hagyom, hogy a könyvem csak a trágár beszédről szóljon. Engedjék meg, hogy elmondjam az igazságot magamról is.

Amikor megkérdeztek, azt feleltem, hogy korábban soha nem próbálkoztam írással. Ez nem teljesen igaz: kilencéves koromban, 1950-ben megírtam az önéletrajzomat egy nagy, kék, vonalak nélküli könyvbe. Bárcsak megtalálnám, de életem számos költözése során ez a fiatalkori testamentum eltűnt. Azóta szimplán csak teljes gőzzel éltem az életemet – amíg 2020-ban nyolc hónapra csapdába nem estem Toszkánában, és végre volt időm ezt megírni. Hűségos barátaim segítségével tettem, akik közül sokakat életem nagy

részében ismertem, összefűztem a dolgokat és előbányásztam az emlékeimet az elmém legmélyebb bugyraiból. Lenyűgöző folyamat volt az írás.

Heather, aki ötvenhárom éve a társam, borzongatónak találja az ember legmélyebb, legszemélyesebb gondolatainak és félelmeinek kitalálását. Azt mondta: „Ne hagyd, hogy ez a könyv olyan legyen, mint a Graham Norton-interjúid, ahol csak trágárkodsz – olyan dolgokról kell szólnia, amelyek fontosak, Miriam.” Hát, Heather már csak ilyen komoly ember.

Nos, nem tehetek mindig mindenkinek a kedvére. De tisztelem az Igazságot. És ezeken a lapokon csak az Igazságot találják, vagy legalábbis az *én* Igazságomat. Elkerülhetetlenül lesz trágárkodás, és lehet, hogy rázós lesz ez az út, de ígérem, hogy az Igazi Miriam Margolyest kapják.

Apu

Apu fiatalon rendkívül jóképűnek számított, annak dacára, hogy az átlagosnál alacsonyabbra nőtt. Ellenben magas homloka volt, fényes fekete haja, elbűvölő mosolya és kis bajuszkája. Leginkább Charlie Chaplinre hasonlított. Remek orvos volt, finom modorú, aki határozottan különbséget tett a jó és a rossz között, és mindehhez erős glasgow-i akcentus társult, ami élete végéig megmaradt. Obszerváns zsidó volt, és került mindenféle bűnös szokást – egy pohár whisky sabboszkor (szabbatkor), miután a csillagok feljöttek az égre, volt minden, amit ivott. Időnként elszívott egy szivart, de cigarettát soha. Ugyanakkor gyenge ember volt. Alapvetően félt: félt mindenféle konfrontációtól, félt attól, hogy félvállról veszik, ugyanakkor képtelen volt az előtérbe tolakodni. De persze nem is kellett neki: anyám, Ruth volt az, aki a tolakodást intézte. Azt hiszem, kicsit össze is zúzta aput rengeteg energiájával és becsúgyával.

A genealógia a szenvedélyem: hogy a történelemben nyomozhatok. Nincs családom, sem gyerekeim, sem férjem, sem szüleim, sem fivéreim, sem nővéreim. A származástan, a családfakutatás adja meg nekem azt a famíliát, ami sosem volt nekem. Nem vagyok magányos ember, de muszáj kutatnom a múltban, hogy megtaláljam az elveszett unokatestvéreimet. Így jöttem rá, hogy anyunak a szüléstől való félelme tényeken alapult, nem csak családi legendákon.

És hogy apu végül olyan demenciában szenvedett, amitől mindent elfelejtett a múltjából, szóval ezért nekem mindig is nagyon fontos volt, hogy emlékezzek rá, honnan jött... Hadd meséljek hát most a Margolyes családról!

Mint sok második generációs bevándorló skót zsidó, apu is Glasgow nagy nyomornegyedében, a Gorbalsban született 1899-ben. Ott nőtt fel szegénységben, Govanhillben, ami a városközponttól egy rövid sétára van, a Clyde déli partján. Philip Margolyes és Rebecca Margolyes (leánykori neve: Turiansky) elsőszülött gyermeke volt. Apai nagyapámmal soha nem találkoztam, mert még 1937-ben meghalt, de nagyanyámat, Rebeccát elég jól ismertem, mivel ő 1959-ig élt.

Margolyes nagyapa 1874-ben született a fehéroroszországi Andur (ma Indura) nevű kis *stet*/ben, vagyis zsidó faluközösségben, ami akkoriban az Orosz Birodalom része volt. A zsidóellenes érzelmek egyre erősödtek és erősödtek, így 1880-ra a szegény zsidók nagy számban vándoroltak át Európa másik felére. Sok európai zsidó érkezett Skóciába, ami megállóhelyként szolgált útban Amerikába. Nem beszéltek angolul, semmit nem tudtak Skóciáról, és valószínűleg az edinburghi Leith kikötőnél szálltak ki, abban a hitben, hogy ez már New York, a *Goldene Medina*¹, ahová el akartak jutni. A tengerészkapitányok arra bátorították őket, hogy szálljanak ki, így aztán máris visszatérhettek egy újabb hajónyi bevándorlóért. Végül sokan itt maradtak, akik főleg Glasgow-ban telepedtek le, azon belül is elsősorban Govanhillben és a Gorbalsban.

Amikor nagyapám 1887 körül Skóciába érkezett, elsőként házalóként talált munkát: ez hagyományos zsidó szakma, mert nem igényel túl sok tőkét. Margolyes nagyapa vándorkereskedő volt, aki olyan apró ékszereket és csecsebecskéket árult, amiket ma az ajándékboltokban találunk. Mi, zsidók *csatcskisznek* hívjuk az ilyen

¹ Az Arany Földje (jiddis) – a ford.

bizsut. Az áruját a hátán vitte, és bejárta a skót alföldeket, ahol a bányászfeleségeknek árulta őket. Csendes, kedves ember volt, akit a vásárlói szerettek, mert érezték szelídségét, és hogy tisztességes; mindig spóroltak és vásároltak tőle, ahányszor csak arra járt. Végül, sok nehéz, bizonytalan év után, amikor a bányászközösségekben űzte szakmáját, elég pénzt gyűjtött össze, hogy megvehessen egy kis üzlethelyiséget Glasgow-ban a Saint Enoch Square-en, és ott megnyitotta a saját ékszerüzletét. A boltnak James McMenami volt a neve: ettől a skót férfitől vette, és soha nem változtatta meg a nevét. Noha jól ment az üzlet, semmiképpen sem lett milliomos. Még mindig megvan a boltjából származó, szépen kidolgozott pénzes fadoboza, benne a kivájt lyukakkal, amikbe a negyedpennysek, a félpennysek, a pennysek, a shillingek és hatpennysek kerültek, még a pénztárgépek feltalálása előtti korból, a csilingelő fiókokkal, amikben a pénzt tartották.

Philip és Rebecca 1897-ben házasodtak össze; mindketten huszonhárom évesek voltak, apu pedig két évvel később, 1899-ben született, amikor a szülei már egy kicsi, kétszobás lakásban éltek a govanhilli Allison Street egyik bérházában. Utána jött apu három testvére: két húga, Doris (sz. 1901) és Evalyn, akit mindig csak Evának (sz. 1903) hívtak, és Jacob (Jack), a család legkisebb gyermeke (sz. 1906). Mivel a család gyarapodott, hatan aludtak az egyik zsúfolt szobában. Apám azt mesélte nekem, hogy gyerekként angolkórban szenvedett, az alultápláltságból és a napfényhiányból eredő betegségben; emiatt lett karikalába.

Ortodox neveltetésben részesült. Philip és Rebecca „frúm”² zsidók voltak – jámbor és obszerváns zsidók. Philip valósággal rabja volt komoly természetének. Mivel borzasztóan becsületes volt, még álmában sem gondolt arra, hogy hűtlen legyen a feleségéhez – ez elképzelhetetlen lett volna. (Az *anyai* nagyapám volt bunkó,

² Nem *mesüge frúmok* – ez nagy különbség.

és folyton hülyéskedett, de erről majd később.) Margolyesék betartották az ultraortodox zsidó vallás legszigorúbb előírásait is. *Kóser* otthoni életet éltek – a *sabbosz* pénteken este napnyugtakor kezdődött, és csak akkor ért véget, amikor másnap éjjel feljött az égre a három csillag. Ez idő alatt tilos volt dolgozni, beleértve a főzést is, és a zsidó szent szövegeken kívül mást nem lehetett olvasni, majd később, amikor végre bevezették az áramot, senki sem kapcsolhatta fel a villanyt.

Apu mesélte, hogy fiatalkorában Glasgow-ban megtörtént, hogy az egyik péntek este, amikor hazaért, azt vette észre, hogy a bejárat ajtó kulcsát otthon hagyta. Nem nyomhatta meg az elektromos csengőt, mivel azzal megszegte volna a szabbatnak azt az előírását, miszerint ilyenkor nem szabad szikrát csíholni, így kénytelen volt fél éjszakát kint állni a hidegben, és majdnem belehalt az ekkor szerzett nagyon csúnya megfázásba. Remélem, azért kopogott az ajtón, de ezek nagy házak voltak, és senki sem hallotta meg őt, ezért aztán csak állt ott, és reszketett a fagyponthoz alatti glasgow-i éjszakában. Persze, számomra ez rendkívüli eset, de ő és az egész családja egyszerűen ilyenek voltak.

Talán azért mesélte el nekem ezt a sztorit, hogy megpróbálja megmagyarázni az ő családja és a miénk közötti kulturális különbséget. Mélységes szomorúsággal töltené el, ha tudná, hogy már nem vallom a zsidó hitet, bár olyan erősek a hagyományok, amelyekre megtanítottak, hogy még mindig böjtölök jom kippurkor, az engesztelés napján, betartom a pészah szabályait, ahogy az étkezési előírásokat is. Soha nem ettem bacont, bár azt mondták, hogy szeretném. Zsidóként fogok élni és meghalni, a kultúrámat megőrizve, de a vallás nélkül, ami az egésznek a szíve.

Apu szülei beszéltek és olvastak héberül, de hivatalos oktatásban nem részesültek. Szegények voltak, de elhatározták, hogy a gyerekeik élvezni fogják a skót oktatás minden előnyét. Apu különösen okos gyerek volt; iskolásként ösztöndíjat nyert, hogy a govanhilli

Hutchesons Általános Iskolába és Gimnáziumba járhasson. Olyan jól teljesített, hogy ő lett a „Dux of Hutchie” (a *dux* latinul „vezér”-t jelent) – ez a cím a legkiemelkedőbb diáknak járt, érje el azt akár tanulmányi, művészeti vagy sportteljesítmények terén. Mindig is szándékában állt egyetemre menni; komoly kis krapek volt, amint az a fényképén is látszik.

Mire apu középiskolai tanulmányai befejeződtek, Margolyes nagypapa ékszerboltja egyértelműen felfutott, és a család az Allison Street-i bérházból az Aytoun Roadra költözött, a viszonylag előkelő Pollokshields külvárosába. A család még mindig bérlő maradt, nem lévén elég tehetős ahhoz, hogy saját otthonuk legyen, de nagypapa elszántsága, hogy javítson a család kilátásain, és a kemény munka meghozta gyümölcsét, így az üzlete virágzott, ha nem is aratott kirobbanó sikert. Néhány évvel később aztán Margolyes nagypapa csodálatos házat vásárolt a régi helytől nem messze, szintén az Aytoun Roadon. „Gyöngyháznak” nevezték el (a Margolyes gyöngyöt jelent héberül), és a kapufélfákra is ezt a szót vés-ték. A nagyszüleim itt éltek le életük hátralévő részét, és otthon, a Gyöngyházban is haltak meg. Gyerekkoromban ott nyaraltam, és ez a ház mindig is az egyik kedvenc helyem volt a világon.

Apám – Joseph –, mint a legidősebb fiú, talán kényelmesen az apja örökébe léphetett volna a James McMenamin boltot vezetve. Apu azonban soha nem akart beszállni a családi bizniszbe; ő inkább orvos akart lenni. Mindig is tudta, hogy ez az ő hivatása, és 1917-ben letette a felvételi vizsgát a Glasgow-i Egyetemen. Így apám öccse, Jack bácsi lett az, aki a boltban kezdett dolgozni. Végül, 1937-ben, amikor nagypám meghalt, Jack megörökölte az üzletet, és nagyon jól ment neki. Valójában Jack bácsi végül *tényleg* milliomosként halt meg.

1917 egyik reggelén, amikor apa már betöltötte a tizennyolcadik életévét, megkapta a behívóját. Három évvel azelőtt tört ki az

első világháború, és a családban egyetlen olyan fiatalember sem akadt, aki elment harcolni, és vissza is tért volna. Nagyapám nagyon is tisztában volt vele, hogy a fiatal tisztek várható élettartama a lövészárokokban úgy hat hét. Kétségbeesetten igyekezett hát ott-hon tartani Josephet. Telefonon megbeszélte egy találkozózt a felföldi könnyűgyalogezred 4. glasgow-i zászlóaljának parancsnokával, és még aznap délután fel is kereste.

Képzeljük csak el ezt a külföldinek kinéző, sötét arcbőrű, kis zsidó embert, amint a legjobb öltönyében bekopogtat a parancsnoki iroda ajtaján.

– Jöjjön be!

Philip belépett, és előtte, az íróasztal mögött, szálegyenes tartásban ott ült a skót tiszt, tetőtől talpig egyenruhában.

A tiszt azt mondta:

– Üljön le! Mit tehetek magáért?

Nagyapám tört angolsággal, akadozva válaszolt:

– Először is, köszönöm szépen, hogy ma délután fogadott. A fiam megkapta a behívóját, hogy csatlakozzon a maguk ezredéhez, ahonnan Franciaországba kerül. Uram, őt szeretem a világon a legjobban, ő az én elsőszülött, hőn szeretett fiam. – (Mindig elsőrom magam, valahányszor elmesélem ezt a történetet.) Nagyapám így folytatta: – Egy kéréssel jöttem ma magához. Nagyon nagy kéréssel. De muszáj megtennem. Azt szeretném, hogy kerüljön le a fiam neve a sorozólistáról. Szeretnénk, ha felnőne; kiváló fiatalember, és a családunk első tagja, aki egyetemre megy, még hozzá a Glasgow-i Egyetemre. Ösztöndíjat nyert, hogy orvosnak tanulhasson, de ha Franciaországba kerül, akkor nem lesz belőle orvos, mert maga is tudja, és én is tudom, hogy nem fogja túlélni. De nem *kérhetek* csak úgy valamit. *Adnom* is kell érte.

Nagyapám ekkor szünetet tartott, a zsebébe dugta a kezét, és amikor kivette, egy csillogó gyémánt hevert a tenyerében.

– Ez a legértékesebb drágakő a raktáramban. Nem teljesen hibátlan, de majdnem az. És könyörgöm, hogy vegye el... *kérem*, vegye el... *kérem* – a fiam életéért cserébe!

Ezt a történetet el szoktam mesélni egyszemélyes színpadi előadásom, a *The Importance of Being Miriam* során, és amikor elérek ehhez a pillanathoz a műsorban, szünetet tartok, és megkérdem a közönséget: „Mit gondolnak, mi történt?” Az egyik este Adelaide-ben, meghallottam, hogy két skót nő beszélget az előadás után. Az egyik azt mondta a másiknak: „Hallottad, mit mesélt a parancsnokról? Ez elképzelhetetlen! Egyetlen skót tiszt sem merne kenőpénzt elfogadni.”

De ez a bizonyos parancsnok megtette, és apám neve lekerült a sorozólistáról. És ha ő nem kerül le, én talán soha nem is léteztem volna. Szóval apa életben maradt, jól boldogult, és orvos lett belőle.

Akkoriban orvosnak (vagy ügyvédnek) lenni csúcsteljesítménynek számított a zsidóság körében. Minden bevándorló zsidó család ezt akarta a gyerekének. Az egyetem ugyanakkor kemény leckét jelentett apunak. Anatómiában különösen katasztrofálisnak bizonyult, és kétszer kellett vizsgáznia belőle.

1926-ban lediplomázott, majd elhagyta Skóciát, mert élettapasztalatot akart szerezni. Elsőként hajóorvosként dolgozott a Paddy Henderson társaságnál, Glasgow és Rangun között. Igen elegánsan festett fehér kereskedelmi tengerész egyenruhájában, de senki sem magyarázta el neki a hajóslét minden szabályát. A jelek szerint, akkoriban, ha a hajó befutott a kikötőbe, akkor a kapitány dolga volt, hogy kiadja a parancsot: „Lehúzni a sárga zászlót!” – ami azt jelenti, hogy a hajó mindenki egészséges. Mint hajóorvos, apu úgy gondolta, hogy ez az ő dolga, így nagyon hangosan, a legfelső fedélzeten azt kiáltotta: „Lehúzni a sárga zászlót!” Csak a legénység nagy nevetéséből és félreérthetetlen gúnyolódásából jött rá, hogy nagy hibát követett el. Soha nem felejtette el a szégyent, amit akkor érzett, és társaságban mindig nagyon szégyenlős volt, félt kitűnni

bármi módon. Ez a viselkedéséhez tartozott, és soha nem értette, hogy én miért örülök neki, hogy más vagyok. Ő be akart olvadni a környezetébe. Én sosem.

Elmondása szerint Burma (ma Mianmar) varázslatos és gyönyörű, és azt hiszem, ezen az úton alakult ki benne az a szelídség, amivel mindig is viszonyult az ázsiai emberekhez. Később, miután letelepedett Oxfordban, az ottani összes indiai étterem orvosa lett. Indiai betegek különösen nagyra értékelték, ahogy foglalkozott velük, és mindig megbecsült vendégként fogadtak minket, soha nem kellett fizetnünk; apunak ez különösen tetszett!

Miután visszatért Skóciába, hamarosan úgy döntött, hogy Londonba megy, hogy ott egy East Ham-i helyi rendelőben legyen helyettes orvos. Kapott egy házat Plaistow-ban, és felvette házvezetőnőnek Miss Shrimptont, hogy főzzön rá, és gondoskodjon róla – ő később is apámmal maradt, majd része lett a feleségével közös háztartásnak is, és csak akkor távozott, amikor a házat lebombázták, és a szüleim Oxfordba költöztek. Londonban apu azt remélte, hogy letelepedhet, és a köztisztviselői állású orvosok hagyományos életét élheti.

Soha nem volt sportoló, és kifejezetten utálta a focit meg a krikettet, de akkoriban sportklubokban lehetett ismerkedni tisztességes lányokkal. A zsidókat nem látták szívesen a legtöbb ilyen helyen, de egy akkora városban, mint London, apu rájött, hogy léteznek olyan zsidó klubok is, ahová ő is beléphet. És így aztán egy dél-londoni zsidó teniszklubban találkozott Joseph az anyámmal, ami mindent megváltoztatott.

Anyu

Nem kérdéses, hogy a legfontosabb személy az életemben az édesanyám volt. Talán még mindig az. 1974-ben halt meg, harminchárom éves koromban, de valójában soha nem hagyott el. Teljesen szándékosan láncolt magához engem érzelmi acélhurkokkal.

Anyu alacsony volt, és zömök, hullámos, őszes-fehéres hajjal, szűrös kék szempárral, magas homlokkal és vastag szájjal. (Nagyon hasonlított Gracie Fieldsre³, akit valósággal csodált.) A keze jellegzetes volt, tökéletes körmű és puha bőrű. A jegygyűrűje fehéraranyból készült, de volt több gyönyörű gyémántgyűrűje is: én a legjobban a fekete ónixba foglalt szoliter gyémántgyűrűjét szerettem. Anyu tartása szálegyenes volt, és mindig azt mondogatta, hogy nekem is ugyanígy kell állnom – a vállamat hátrafesztítve, a fejemet felemelve, még véletlenül sem görnyedtem.

Ő volt a legintelligensebb, de egyben a legtanulatlanabb nő, akivel valaha találkoztam. Más körülmények között akár egy vállalatot vagy akár a kormányt is vezethette volna, de szegény családból származott, és ennek mindig is tudatában maradt. Charles Dickenshez hasonlóan ő is az alsó középsztályból jött. Mindez kínos

³ Angol színésznő, énekesnő, komikus, mozi- és varietésztár, elsősorban az 1930-as években volt aktív – a ford.

helyzetet eredményezett: a szegénység gátat vetett erős feltörekvésí vágyának, miközben éles szemmel jól látta az Angliában fennálló osztálykülönbségeket. Szépen akart beszélni, és „a legjobb emberekkel” szeretett volna találkozni. Mindig aggályosan igyekezett elkülönülni az „átlagtól”. Az a furcsa, hogy végtelenül nagylelkűen bánt mindenkivel, aki szegényebb volt nála. De beszorult az „osztálylét” csapdájába – és félt attól, hogy a társadalmi ranglétra alján találja magát. Szenvedélyesen és elszántan törekedett a társadalmi felemelkedésre. Szállóigévé vált a mondása: „Nem az számít, hogy mit tudsz, hanem az, hogy *kit* ismersz.”

Édesanyám, Ruth Sandeman Walters, 1905. január 24-én született a liverpooli Kirkdale-ben, a Walton Roadon, ahol nagyapám, Sigismund „Siggsi” Sandeman használtbútor-üzletet vezetett, bár ő maga a népszámláláskor árverezőként jegyezte be magát.

A zsidóknak sok nevük van: a születési nevük, a jiddis nevük és néha az a név, amit akkor választottak, amikor Angliába jöttek, ahol angolosítani akarták a nevüket. Az első világháború alatt a nagyapám a vezetéknevét Sandemanról Waltersre változtatta, nehogy a németellenes érzelmek céltáblája legyen: ez az érzés annyira erős volt, hogy még a brit királyi család is diszkréten Szász-Coburgról Windsorra módosította a nevét.

Siggsi szülei, Simon és Hanna Sandmann (figyeljük meg az eredeti írásmódot), egy kisvárosból, Margoninból származtak, ami a nyugat-lengyelországi tóvidéken található. Margolyes nagyapa a fehéroroszországi Amdurban (ma Indura) született. 2006-ban a BBC Radio 4 dokumentumfilmjének, a *Sentimental Journey*-nek a forgatása során jártam ott Arthur Smithszel, és megnéztem, maradt-e ott bármi nyoma a családomnak. Nem találtam semmit. Az összes ottani zsidót kiirtották 1941-ben, amikor a nácik megérkeztek, és a végső megoldás tervét a gyakorlatban is foganatosították.

Walters nagyapa 1867-ben született Middlesbroughban; valójában őt érte az a kitüntetés, hogy ő lett az első zsidó, aki ott született.

Azokban az időkben Middlesbrough még Yorkshire grófsághoz tartozott, és Siggigi nagyon büszke volt rá, hogy ő yorkshire-i. Nyolc testvére volt: Doris, Rose, Rachel, Jacob, Elizabeth, Charles, Solomon és Augusta.

1892 áprilisában Siggigi – aki rőfösként dolgozott – feleségül vette Flora Posnert, Jacob Posner szücs lányát. Flora a Bell Lane-i híres zsidó szabadiskola tanára volt Spitalfieldsben, ami az East End Etonjának számított. Siggiginek és Florának négy gyermeke született: anyu nővére, Gusta (ami az Augusta rövidítése); Doris, a második legidősebb lány; aztán anyám, Ruth; és végül az öccse, Jacob, aki még csecsemőkorában meghalt, mert a dajka kiejtette a babakocsiból. Persze nem szándékosan – baleset volt.

Röviddel anyu születése után a család Délkelet-Londonba költözött, ahol a nagyapám volt a délkelet-londoni New Cross-i zsinagóga egyik alapítója és első elnöke. Az épület még mindig a régi tűzoltóság mellett áll, de ma már mormon templom. Nagypapa bútorboltot nyitott a camberwelli Church Streeten, de azt hiszem, ennél jóval később Walters nagyapa belevágott az ingatlanbizniszbe, méghozzá elég sikeresen, és az utolsó házuk a dulwichi Underhill Roadon állt, ami most kétfélmilliót ér. Bárcsak megtartottuk volna! Flora és Gusta egy Madame Flora névre hallgató elegáns ruha- és kalapüzletet nyitott a peckhami Rye Lane-en. Olyan jól felfutott, hogy később eladták a C & A Modes áruháznak.

Családom története jól illusztrálja a munkásosztályba tartozó zsidó bevándorló családok jellemző pályagörbéjét: először házaló kereskedők, majd kereskedők lesznek, azután szakmát szereznek, hogy majd – mint én is, harmadik generációs bevándorlóként – a művészetek felé forduljanak.

Talán mindig is akadt némi hajlam az előadó-művészetekre anyai ágon, mert a nagypapa nemcsak árverezőnek hívatta magát, hanem egyben igen ügyes amatőr bűvésznek is bizonyult. Sok könyve volt a bűvészetről, és imádott trükköket bemutatni. Cikornyás

mozdulattal tojást húzott ki a fülemből, feldobott a levegőbe egy pakli kártyát, majd azt a lapot kapta el, amit mondtam. Siggie nyitott, vicces, jóképű és már-már visszataszítóan sármos ember volt. Ugyanolyan manipulatív sármmal bírt, mint én. A jelek szerint ez megvolt a dédapámban, és anyuban egészen biztosan. Szerintem tutira létezett valamiféle „sármosságért felelős gén” anyai ágon. És ha ez megvan az emberben, akkor tud is róla, és nagyon óvatosnak kell lennie, hogy ne éljen vissza vele. A dédnagyapám nagyon is visszaélt vele, és valószínűleg a nagyapám is, mert mindenki kritikátlanul imádta őt. (Flora nagymamám azonban nem. Kicsit savanyú ember volt, talán azért, mert tudta, hogy az ő szeretett Siggije szemet vetett más hölgyekre is. Ethel unokatestvérem azt mesélte, hogy nagyapám a felesége üzletében valóságos ördöggént viselkedett az eladó lányokkal, és „megdugott mindent, ami mozgott”.)

Tavaly aztán minden kétséget kizáróan kiderült számomra, hogy Siggie 1918-ban házasságon kívüli viszonyt folytatott. A következőképpen jöttem rá: Derek Austin, Swindonból, írt nekem, és felvetette, hogy mi alighanem elsőfokú unokatestvérek vagyunk: mindkettőnk DNS-ét megosztottuk az egyik genealógiai honlapon, és egyezést találtunk. Először megdöbbenett ennek az ismeretlen rokonnak a felfedezése; felhívtam, és megkérdeztem, hogy ő is zsidó-e. Ő és a fivére megbeszélték ezt a dolgot, és a legjobb tudomásuk szerint nem akadt zsidó származású a családjukban. Kinyomoztuk, hogy a nagyanyjuk a nagyapámtól egy sarokra lakott Délkelet-Londonban. Sigginek tehát viszonya volt ezzel a nővel, akinek aztán gyereke született, majd miután felnőtt, megnősült, és két fia született. Szóval Derek és én valóban félunokatestvérek vagyunk.

Meghívtam őt, a feleségét, Ingridet és a lányát, hogy látogassanak meg Londonban; egy csodálatos napot töltöttünk együtt, összeszokvácsolódtunk, és megosztottuk egymással a gondolatainkat. Szomorúan írom, hogy Derek nem sokkal később meghalt, de még

mindig tartom a kapcsolatot a családjával, és szándékomban is állt ezt fenntartani.

Természetesen az én drága nagyapám álmában sem gondolta volna, hogy a kicsapongására több mint száz évvel később fény derül, jóval azután, hogy 1945-ben, hetvennyolc éves korában Londonban jobblétre szenderült. A genealógia miatt az efféle családi titkokat sokkal nehezebb már elrejtteni.

Az anyai ágon több színes figurát is találni. Az általános anyakönyvi hivatalban rákerestem nagyapám apjára, Simon Sandemánra az 1881-es népszámláláson (ez volt az első indexelt népszámlálás), és amikor megtaláltam, a neve mellett a következő betűk álltak: „Fegy”, ami azt jelenti, hogy „fegyenc”. Kiderült, hogy Simonnak boltja volt Leicesterben. Az 1878-as helyi névjegyzékben „Nagy- és kiskereskedő ékszerész és órakereskedő”-ként szerepelt, de az előző évben börtönbe került csalásért és orgazdaságért, és az 1881-es népszámlálás szerint hétéves büntetését töltötte a Parkhurst börtönben kényszermunkán a Wight-szigeten. A kényszermunka nemcsak azt jelentette, hogy szó szerint taposómalomban kellett dolgoznia – mint Oscar Wilde-nak –, hanem azt is, hogy Hannának egyes-egyedül kellett hét gyereket felnevelnie Londonban, távol a férjétől. Walters nagyapa mindössze tízéves volt, amikor az apja börtönbe került.

Amikor először kezdtem el nyomozni a családfám után, Buffy unokatestvérem, Gusta néni lánya, hozott nekem néhány fényképet abból a dobozból, amit a padlásán talált. Az egyik elegáns kabátot viselő férfit ábrázolt, gyémánt nyakkendőtűvel és egy szép asztrahán szőrmeucsmában. A családban senki sem tudott róla semmit, ahogy dátum sem szerepelt a képen, és azt sem tudtuk, hol készült a fénykép. De amikor megláttam a dédapám nyilvántartási fényképét, ami a börtönben készült az elítélése előtt, rájöttem, hogy ez bizony ő.

Sok felmenőm vándorolt ki Dél-Afrikába a tizenkilencedik században, így felvettem a kapcsolatot Paul Cheifitzcel, aki Fokvárosban született, és a dél-afrikai zsidók szakértője. Paul megerősítette, hogy nem sokkal a börtönből való szabadulása után Simon és felesége, Hanna kivándoroltak Dél-Afrikába. Dédapám két lánya szintén oda ment a férjekkel együtt az 1880-as években, és az ő családjaik még mindig ott élnek. A dédapám feltehetően egy johannesburgi műteremben készítette el a portróját, és hazaküldte Angliába, hogy megmutassa a családjának, milyen jól boldogul – végre. Van egy fénykép a feleségéről, a dédnagyanyámról, Hannáról is, aki ugyanilyen elegánsan van öltözve: fekete selyemruhát visel, gyöngy fülbevalót és szép fekete kalapot, amibe strucctollat tűztek.

Természetesen a családom egy része nem volt elragadtatva, amikor tudomást szerzett dédnagyapánk rovott múltjáról. Engem azonban roppantul megörvendeztetett a tény. Lenyűgöz őseim hóboros élete. És mint megtudtam, nem Simon dédapám volt az egyetlen kétes múltú ember. A fiát, Charles nagyapai nagybátyámat, a durbani Zsinagóga Bizottság tagját, beidézték, mert kurvákat tartott az egyik johannesburgi hotel szobájában, amelyet „tolvajok, részegek és gusztustalan ügyfelek menedékének” neveztek.

Valamivel kevésbé mocskos széljegyzet az a felfedezés, hogy a „bűnöző” négy unokája is varietékben lépett fel. A legsikeresebb Bertha, aki német férjével, Max Otto Biermannal költözött Lipcsébe a második világháború előtt, ahol közösen akrobatamutatóványokkal léptek fel, és vidám dalokat adtak elő A Három Ardos névre hallgatató társulatban.

Doris, Flora második legidősebb gyermeke volt a családban a kisangyal. Kiválóan tanult az iskolában, és ösztöndíjat nyert a Goldsmith College-ba. Ő lett volna az első a családból, aki egyetemre

megy, de az első világháború alatt agyhártyagyulladását kapott, és mindössze tizenhét évesen meghalt. Az apjához hasonlóan anyu ezen sem tudta túltenni magát; gyakran beszélt a nővéréről, Doris-ról, könnyek között. Igazi családi tragédia volt ez. A másik nővére, Gusta néni (Buffy unokatestvérem anyja) igazi szépségnek számított – gesztenyebarna hajú, karcsú és elegánsan szexi volt. Anyu őt is szerette, de nem volt olyan különleges, mint Doris.

Amikor anyám tizennégy évesen otthagyta az iskolát, Flora boltjába ment dolgozni mint eladó. Élvezte az ott töltött időt, örömet lelte abban, hogy ügyesen tudott eladni, hogy addig hízelgett a vevőknek és bájolgott velük, amíg azoknak *muszáj* volt venniük valamit. Az egyik sztorija arról szólt, hogy a nap már a vége felé járt, és ő még nem adott el semmit, amikor egy nő jött be a boltba. Anyu elhatározta, hogy itt most üzletet csinál. A nő egyik kalapot próbálta fel a másik után; anyu kezdett kifogyni a békétűrésből. Végül az egyik kalapot a vevő fejébe nyomta, és erősen rántott rajta egyet, hogy a díszítés elől legyen. A nő erre felsikított, letépte a kalapot, és kiabálva rohant ki az üzletből: „Itt embereket ölnek!”

Anyu a húszas évei közepén járt, amikor találkozott apuval a zsidó teniszklubban. Megakadt a szeme a jóvágású skót fickón, akinek derűs arca és kis bajuszkája volt – de ami még fontosabb volt anyám számára, hogy tetszett neki a férfi társadalmi rangja: nemcsak egyszerűen zsidó volt, hanem zsidó *orvos*. Anyám bevalólt, hogy eleinte nem szerette apámat, amikor hozzáment; azért lett a felesége, mert orvos férjet akart. Nem tudom, hogy apu ezt valaha is megtudta-e, és persze én soha nem mondtam el neki, de anyu *nekem* elmondta, mert mi mindent elmondtunk egymásnak. Ahogy azt is, hogy megszerette őt, és mindig is kitartott amellett, hogy apu jó ember és jó férj volt. Hogy egyben becsületes is, és ezt szerette benne. Apu teljesen őszinte, tisztességes és feddhetetlen embernek bizonyult, és anyu ezt felismerte. Például, ha apám pénzt talált az utcán, elvitte a rendőrségre. Nem vagyok benne biztos,

hogy anyu is ezt tette volna, de apu igen. Mindig lelkiismeretesen vallotta be a jövedelemadóját. Nem éltünk különösebb jómódban, apám mindig azt mondogatta nekem: „Soha ne csalj adót! Soha ne csapd be a kormányt!” Nála ez volt az egyik kritériuma a tisztességes életnek.

1930-ban jegyezték el egymást. A Siggie és Flora házában tartott nagy létszámú eljegyzési partin anyám szeretett papagája, Polly összeesett a hőségben, és másnap a ketrece alján találtak rá, holtan. A papagáj előszeretettel kiabálta, hogy „Buttyt Pollynak!” (buttynak hívják Merseyside grófságban a vajaskenyér-katonát), és egyike volt az anyám életében megmaradt kevés liverpooli emlékeknek.

A lakodalmat a bayswateri Porchester Hallban tartották, ami London túlsó felén található a New Cross-i zsinagógához képest – ami abszurd kiadásnak számított. A zenét Nat Gonella és zenekara szolgáltatta, a legjobb zsidó esküvői zenekar. A lakodalom tematikája „virágos és korallós” volt, a menyasszony és koszorúslányai ruháit pedig, amelyeket anyu választott, Frances Hodgson Burnett műve, *A kis lord* ihlette. A nászutat apu választotta, és Norvégiába mentek, végighajózva a fjordok mentén. A nászétjészakára a Grosvenor Hotelben került sor – szerfelett elegáns módon. Ez volt az egyetlen alkalom, amikor együtt mentek külföldre életük során.

Flora nagymamám nem örült. Az esküvő reggelén nagyfi azt mondta anyunak: „Nos, ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.” Nem szerette apámat, mert úgy érezte, hogy apu szerint ő társadalmilag fölöttük áll, de rosszindulatú dolog illet mondani a lányodnak az esküvője napján. Nagyanyám tudott ilyen is lenni, ám velem szemben mégis mindig kedvesen és könnyedén viselkedett. *Imádott* engem.

Anyu tehát hozzáment apuhoz, és ezzel egy csapásra felemelkedett arra a társadalmi szintre, ahova tartozni akart. Beköltözött apám Terrace Road-i házába Plaistow-ban, ahol apu egyetlen háziórvosként praktizált. A háztartásukat a Bonny névre hallgató

TETSZIK? MI IS NAGYON SZERETJÜK.

Szívből ajánljuk,
ha öröme és felszabadult percekre vágysz!

**Már rendelhető!
ÉLVEZD MIHAMARABB!**

**MOST
KEDVEZMÉNNYEL**

lehet a tiéd!

[Megnézem.](#)

NE HAGYD KI!

Rendeld meg most a kiadónál!

Még több jó könyv

megjelenését támogatom veled.

[Imádom a jó könyveket. Kérem máris!](#)

drótszőrű terrier és apu hűséges házvezetőnője, Miss Shrimpton egészítette ki.

Anyu volt a szikla az életemben. Nem mintha nem szerettem volna apámat, de ő csendes ember volt, míg anyám nem. Bizonyos értelemben összeférhetetlenek voltak. A zsidó élet nagyon eltérő rétegeiből jöttek. Anyu volt a legelevenebb ember, akit valaha ismertem. Túláradó, lelkes, látszólag magabiztos és – ha őszinte akarok lenni (márpedig az vagyok) – kissé vulgáris volt, míg apám totálisan zárkózott, roppantul puritán apa volt, akit körülvevett a családja gyakorolta ortodox zsidó hit. Anyámat inkább szabadszelleműnek nevezném: kiteljesedett volt, bátor és félelem nélküli.

Noha tagadhatatlanul sokkal jobban hasonlítok anyámra, mégis furcsa keveréke maradtam mindkettőjüknek a mai napig.